

Отже, особистісно-орієнтовані методи і технології розвитку професійних умінь повинні сприяти самостійності мислення, творчому застосуванню знань, а також забезпечувати формування способу діяльності у відповідності до індивідуальних особливостей особистості.

Узагальнюючи напрацювання різних авторів, ми сформулювали такі вимоги до особистісно-орієнтованих технологій, спрямованих на розвиток професійних умінь працівників ОВС:

1. Сприяння загальному розвитку особистості суб'єкта діяльності.
2. Адекватність змісту навчання сучасним вимогам професії.
3. Інтеграція особистісного та професійного досвіду.
4. Установка на єдність розвитку логіки мислення та креативності.
5. Сприяння самоаналізу та саморефлексії учасників навчального процесу.

Професійно-психологічний тренінг найбільш точно відтворює професійне середовище, дає орієнтири вдосконалення професійних умінь, а також є дієвим методом навчання й розвитку особистісних якостей та професійної компетентності працівників ОВС. Тренінги розвитку професійних умінь безпосередньо спрямовані на формування професійної усталеності працівників міліції та забезпечують ефективне виконання функціональних обов'язків.

Зосереджуючи увагу в процесі професійного навчання на розвитку певних умінь, можна значно підвищити мотивацію курсантів, студентів, слухачів до засвоєння нових знань та вдосконалення навичок, що сприятиме гармонійному розвитку майбутнього професюнала.

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІАЛЬНО-ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ СУЧАСНОЇ ПЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Медведєв В.С.,

професор кафедри практичної психології навчально-наукового інституту підготовки кадрів громадської безпеки та психологічної служби Національної академії внутрішніх справ, доктор психологічних наук, професор

Важливим компонентом юридичної психології є категоріально-понятійний апарат.

Поняття та категорії юридичної психології – це узагальнені в різній мірі змістовні одиниці, що акумулюють у собі стійке, типове, закономірне знання щодо предмету юридичної психології та її вузлових проблем та аспектів. Поняття репрезентують первинний, базовий рівень узагальнення та акумуляції психолого-юридичного знання, а категорії – вищий максимальний рівень узагальнення і акумуляції такого знання.

У сучасній юридичній психології її поняття та категорії утворюють відносно завершену систему, тобто взаємопов'язану і взаємно упорядковану сукупність. Відносність цієї системи обумовлена бурхливим розвитком юридичної психології, який призводить до зміни змісту усталених понять і категорій та появи нових понять, заміни застарілих, ідеологічно заангажованих понять.

Своєрідність та особливості категоріально-понятійного апарату юридичної психології полягають у такому:

- окремі поняття та категорії, як правило, розробляються у рамках відповідної проблеми кількома фахівцями однієї наукової школи чи кількох шкіл. З розвитком юридичної психології і появою нових наукових шкіл зміст понять та категорій поглиблюється і збагачується, розробляються нові поняття;

- оскільки предмет юридичної психології знаходиться на перетині психології та юриспруденції, то юридична психологія залучає до свого категоріально-понятійного апарату і використовує категорії та поняття різних галузей психології, в першу чергу – загальної, вікової та педагогічної, соціальної психології, психології праці, медичної психології, а також

юриспруденції, в першу чергу – теорії права, кримінального права, кримінально-процесуального права, кримінально-виконавчого права, кримінології, криміналістики. Трансформуючи їх відповідно до свого предмету і насичуючи новим змістом, юридична психологія використовує ці поняття та категорії для розробки власних понять і категорій.

Основні психологічні категорії, які використовує юридична психологія: 1) психіка (вікові та статеві особливості; вади, психічна аномалія та патологія, психічне здоров'я; особливості психічного стану до і під час скоєння злочину та ін.); 2) особистість (неповнолітнього правопорушника, злочинця, насильницького злочинця, корисливця злочинця, потерпілого, свідка, правоохоронця, слідчого, судді, прокурора та ін.); 3) свідомість (правосвідомість, дефекти правосвідомості, спонукальна функція свідомості, свідомість як умова осудності та обмеженої осудності та ін.); 4) поведінка (правомірна, девіантна, правопорушна, делінквентна, злочинна та ін.); 5) діяльність (правомірна, пропріправна, злочинна, правоохоронна, оперативно-службова, оперативно-розшукова, кримінально-процесуальна та ін.); 6) соціалізація (правова, дефекти соціалізації, ресоціалізація, кримінальна соціалізація, інститути кримінальної соціалізації, особистісні результати правової соціалізації та ін.); 7) спілкування (неофіційне, криміногенне, кримінальне, засоби кримінального спілкування, професійне спілкування, оперативно-службове, довірливе спілкування, психологічний контакт, психотехнології спілкування та ін.); 8) група (як суб'єкт злочину, організована злочинна група – банда, злочинне угруповання, мафія та ін., службовий колектив, команда, наряд, зміна, екіпаж, оперативно-чергова група та ін.).

Основні психологічні поняття, які використовує юридична психологія: 1) відношення (емоційна модальність, усвідомлюваність, стійкість відношення особистості до правових норм; винного до скоєного та потерпілого; потерпілого до винного, правовий нігілізм, злочинна недбалість, ворожість як тип відношення та ін.); 2) мотив (криміногенний, кримінальний, рівень усвідомлення, стійкість, інтенсивність кримінального мотиву, мотивація та мотивування злочину та ін.); 3) воля (рівень волекерованості вчинками та діями; поведінка в умовах фізичного та психічного примусу, поведінка під впливом препаратів, що пригнічують волю та ін.); 4) вчинок (правомірний, девіантний, делінквентний та ін.); 5) дія (бездія, правомірна, пропріправна дія, професійна злочинна дія та ін.); 6) роль (неофіційна, групова, злочинна – шахрай, організатор, підбурювач, виконавець та ін.); 7) середовище (криміногенне, кримінальне, мікросередовище засуджених, кримінальні, тюремні цінності та норми та ін.); 8) професійно-важлива якість (пізнавальні, емоційно-вольові, комунікативні якості як умова злочинної, правоохоронної, оперативно-службової діяльності); 9) спостережливість (професійна, міжособистісна, предметна); психологічна стійкість (до впливу негативних, напружених, екстремальних чинників, злочинної, правоохоронної, оперативно-службової діяльності, технології формування та підтримання); 10) саморегуляція (у звичайних та особливих умовах, психологічна мобілізація, демобілізація, релаксація); деформація (загальноособистісна, емоційно-почуттєва, комунікативна, професійна); 11) психологічний вплив (правомірний, неправомірний, негативний, зустрічний; види впливу – шантаж, погрози, залякування та ін.); 12) психологічна підготовка (професійна, загальна, профлізована, спеціальна; завчасна та безпосередня, технології підготовки); 13) психологічний портрет (невідомого, ймовірного, конкретного злочинця, свідка, кандидата на негласне співробітництво, у резерв на посадове висунення та ін.).

Основні правові категорії, які використовує юридична психологія: 1) правопорядок (стан та динаміка, психологічні чинники формування та підтримання, соціальні девіації, соціальний контроль, установка на правомірну

поведінку та діяльність та ін.); 2) юридична діяльність (правотворча, правозастосовча, практична, спеціалізована та ін.); 3) норма (юридична, неофіційна, групова, кримінальна, обмежувально-спонукальна функція норми та ін.); 4) злочинність (психолого-юридичні характеристики; соціально-психологічні, індивідуально-психологічні причини та умови, стан, динаміка та структура, загальна та спеціальна профілактика та ін.); 5) правопорушення (адміністративне, кримінальне, готування та вчинення, санкції та ін.); 6) злочин (зовнішня та внутрішня психологічна структур; особливості корисливих, насильницьких, професійних злочинів, злочинів у складі організованої групи та ін.); 7) відповідальність (віковий, психолого-психіатричний критерії відповідальності, види відповідальності та ін.); 8) покарання (каральний, виховний та профілактичний аспекти, сприйняття та готовність до покарання, психологічне забезпечення виконання та відбуття покарання та ін.); 9) вина (особливості умислу та необережності, міра та ширість визнання, визнання як обставина, що пом'якшує покарання, як чинник ресоціалізації та ін.); 10) каяття (міра, щирість каяття та стійкість; каяття як обставина, що пом'якшує покарання, як чинник ресоціалізації та ін.)

Основні правові поняття, які використовує юридична психологія: 1) насилля чи агресія (фізична, вербальна, пряма, опосередкована, проти життя та здоров'я, сексуальна, тероризм та ін.); 2) діяння (активна та пасивна форми, суспільна небезпечність, винність, караність та ін.); 3) крадіжництво (мотиви, готування, способи здійснення, психологічні особливості суб'єктів та ін.); 4) шахрайство (форми – обман, зловживання довірою, мотиви, готування, способи здійснення, психологічні особливості суб'єктів та ін.); 5) фальшивомонетництво (мотиви, виготовлення, збут, психологічні особливості суб'єктів та ін.); 6) вимагательство чи шантаж (мотиви, готування, способи здійснення, психологічні особливості суб'єктів та ін.); 7) винний (підозрюваний, звинувачений, підсудний, особливості їх психології та поведінки); 8) потерпілий (особливості психології та поведінки); 9) жертва (різновиди. уявна жертва, особливості психології та поведінки); 10) свідок (особливості психології та поведінки); 11) засуджений (типи за спрямованістю, особливості психології та поведінки); 12) кримінально-процесуальна дія (допит, очна ставка, пред'явлення для впізнання, огляд місця події злочину); 13) судовий розгляд (пізнавальний, реконструктивний, комунікативний, організаційно-управлінський аспекти та ін.); 14) оперативний працівник (особливості психології та поведінки); 15) слідчий (особливості психології та поведінки); 16) суддя (особливості психології та поведінки); 17) прокурор (особливості психології та поведінки); 18) адвокат (особливості психології та поведінки); 19) пенітенціарний працівник (особливості психології та поведінки).

Сучасний етап розвитку юридичної психології дозволяє виділити у її категоріально-понятійному апараті так звані базисні чи метакатегорії. До них відносяться «особистість», «діяльність», «норма», «злочинність», зміст, основні напрямки теоретичної розробки та практично-прикладного застосування категорій «особистість» та «діяльність» будуть спеціально розглянуті у наступних розділах.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ КАТЕГОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Хохліна О.П.,

професор кафедри психології навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, доктор психологічних наук, професор